

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Kandidatexamensarbete, 15 hp

Biosfärområdeskonceptet och dess tillämpning i Sverige

Sofie Björklund

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet
2012-05-23

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare: Sofie Björklund

Titel (sve): Biosfärområdeskonceptet och dess tillämpning i Sverige

Titel (eng): The concept of biosphere reserves and its enforcement in Sweden

Nyckelord (6-10 st): biosfärområde, biosphere reserve, naturområde, naturskyddsområde, hållbar utveckling, Man and the Biosphere programme, UNESCO, Naturvårdsverket, Kristianstads Vattenrike, Vattenriket.

Handledare (SLU/extern): Anna Jakobsson, Område landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator (SLU/extern): Åsa Bensch, Område landskapsutveckling, SLU Alnarp

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsplanering

Kurskod: EX0650

Omfattning (hp): 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2012

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild:

Kanotpaddling strax norr om Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, maj 2012. (Företaget för kanot-uthyrning, Wetlandi, erbjuder även turer inom biosfärområdet, och finns att hitta på Kristianstads vattenrikes hemsida.)

(Foto: Sofie Björklund, 2012-05-12.)

Sammandrag

Biosfärområden är modellområden för hur en hållbar utveckling kan gå till. De utgår ifrån de tre funktionerna bevara, utveckla och stödja. Syftet med biosfärområden är att finna metoder för hur vi kan gå en hållbar framtid till mötes genom att kombinera de ekologiska, sociala och ekonomiska aspekterna av utveckling.

Målen med denna uppsats är att dokumentera de syften och funktioner biosfärområden har och studera tillämpningen av dessa genom exemplet Biosfärområde Kristianstads Vattenrike. Frågor kring biosfärområdeskonceptets funktioner och syften lyfts särskilt. Detta syftar till att nå en förståelse för vad ett biosfärområde är och varför de behövs.

Den framträdande metoden för denna uppsats har varit dokumentstudier. Utifrån vad som framkommit av dessa studier har en diskussion förts kring biosfärområdeskonceptets tillämpning i exempelområdet Kristianstads Vattenrike.

Konceptet för biosfärområden skiljer sig från naturskyddsområden då det inte bara syftar till att bevara natur- och kulturvärden, utan även bruka dessa, dock på ett långsiktigt hållbart sätt.

Abstract

Biosphere reserves are model areas for how a sustainable development can be done. They are based on the three functions conservation, development and support. The purpose of biosphere reserves is to find methods ways how we can go a sustainable future ahead by combining the ecological, social and economic aspects of development.

The objectives of this essay are to document the purposes and functions of biosphere reserves and to study the application of these through the example Biosphere reserve Kristianstads Vattenrike. Questions about the biosphere reserve concept, functions and purposes highlighted in particular. This aims to reach an understanding of what a biosphere reserve is and why they are needed.

The prominent method of this essay has been document studies. Based on the findings of these studies, a discussion about the application of the biosphere reserve-concept in the example Kristianstads Vattenrike has been held.

The concept of biosphere reserves is different from nature reserves, as it not only aims to conserve natural and cultural values, but also to use these in a long-term sustainable way.

Förord

Denna uppsats är en jämförande studie som behandlar ämnet biosfärområden, med särskild inriktning på deras syften och funktioner. Det har varit ett intressant och givande arbete att skriva, och ju mer jag satt mig in i ämnet, desto mer intressant har det blivit. Mycket tid gick åt till att greppa uppgiften, prova olika frågeställningar och formulera målet med arbetet. Vid kursens start kändes det som att vi hade lång tid på oss för våra uppsatser, men tiden har rusat fram med tågets fart och innan jag visste ordet av skulle uppsatsen vara klar.

Jag vill tacka alla som på olika sätt hjälpt mig på vägen och som stått ut med både min närvaro och frånvaro. Några särskilda tack vill jag också framföra. Ett tack vill jag rikta till min mamma som alltid är villig att fungera som bollplank och korrekturläsa texter jag skriver. Tack till Sven-Erik Magnusson som var villig att svara på intervjufrågor trots ett överfullt schema. Tack till min medstudent Tanja Peters för genomläsning och feedback under arbetets gång. Ett stort tack vill jag också rikta till min handledare Anna Jakobsson, som med skarp blick synat mina texter i sömmarna. Tack!

Alnarp, 23/5 2012
Sofie Björklund

Innehållsförteckning

SAMMANDRAG	
ABSTRACT	
FÖRORD	
INLEDNING	7
BAKGRUND	7
<i>Definitionen av ett biosfärområde</i>	7
<i>Organisation</i>	8
<i>Sveriges biosfärområden</i>	10
MÅL OCH SYFTEN	10
MATERIAL OCH METOD	11
BIOSFÄROMRÅDESKONCEPTET OCH DESS TILLÄMPNING I SVERIGE	13
MAN AND THE BIOSPHERE PROGRAMME OCH BIOSFÄROMRÅDESKONCEPTET	13
<i>Beskrivning</i>	13
<i>Skapandet av ett biosfärområde</i>	14
<i>Tre funktioner</i>	17
EXEMPLET: BIOSFÄROMRÅDE KRISTIANSTADS VATTENRIKE	20
<i>Beskrivning</i>	20
<i>Skapandet av Biosfärområde Kristianstads Vattenrike</i>	21
<i>Tre funktioner</i>	23
DISKUSSION	27
BIOSFÄROMRÅDESKONCEPTETS TILLÄMPNING I BIOSFÄROMRÅDE KRISTIANSTADS VATTENRIKE	27
<i>Biosfärområden behövs</i>	27
<i>Skapandet av ett svenskt biosfärområde</i>	27
<i>Tre funktioner</i>	28
REFLEKTIONER	31
OM UPPSATSEN	31
<i>Valet av ämne</i>	31
<i>Valet av framsidebild</i>	31
FRAMTID	31
<i>En blick framåt</i>	31
<i>Biosfärområde – För en hållbar utveckling!</i>	32
KÄLLFÖRTECKNING	33
OTRYCKTA KÄLLOR	33
<i>Muntliga källor</i>	33
ELEKTRONISKA KÄLLOR	33
TRYCKTA KÄLLOR	37

Inledning

Bakgrund

Under en studieresa till regionen kring Stuttgart i Tyskland besökte vi biosfärområdet Schwäbische Alb som kan ses i figur 1. Jag tyckte att hela upplägget med biosfärområden var mycket intressant och funderade på om det fanns några i Sverige. Det visade sig, när jag senare undersökte saken, att det finns fyra stycken. Jag hade aldrig hört talas om biosfärområden tidigare, och blev väldigt intresserad av hur arbetet går till med dessa.

Figur 1. Lite disig utsikt över biosfärområdet Schwäbische Alb.
(Foto: Sofie Björklund, 2012-02-16.)

Definitionen av ett biosfärområde

Biosfärområden utgörs av geografiska områden som utses av The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (UNESCO).¹ Konceptet för biosfärområden är, lite förenklat, att de ska utgöra modellområden för hur bevarande av biologisk mångfald och hur en hållbar utveckling kan gå till. De har tre funktioner; att bevara, utveckla och stödja.² Dessa tre funktioner beskrivs mer ingående längre fram. Arbetet med dessa funktioner ska ses ur tre perspektiv: det ekonomiska, sociala och ekologiska perspektivet. Stor vikt läggs vid att hitta en balans mellan att bruka

¹ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

² Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

och bevara biosfärområdets resurser på ett långsiktigt hållbart sätt, samt förbättra människans förståelse för naturen.³

Under arbetets gång har frågor som dessa uppkommit: Hur skapas ett biosfärområde? Hur implementeras ovanstående funktioner praktiskt i ett enskilt biosfärområdes verksamheter? Vad säger olika skrivna dokument om hur det enskilda biosfärområdet ska hantera dessa funktioner? Hur tillämpas biosfärområdeskonceptet praktiskt i Sverige?

På engelska heter biosfärområde biosphere reserve. För att leda tanken rätt har den svenska översättningen fått bli biosfärområde istället för biosfärreservat,⁴ eftersom ordet reservat kan föra tankarna till ett område som enbart ska bevaras som det är, vilket inte är fallet med biosfärområden.⁵ På engelska fungerar biosphere reserve bättre eftersom "reserve" kan betyda reservat, men även reserv,⁶ vilket kan föra tankarna till något man har och som man brukar, dock med varsamhet. Eftersom ett biosfärområde syftar lika mycket till att bruka som att bevara,⁷ valdes förmodligen det neutrala ordet "område" istället. I Tyskland heter biosfärområde Biosphärengebiet (där Gebiet betyder område). Där valdes detta namn av samma anledning som för Sveriges del, att biosfärreservat kan leda tankarna fel och biosfärområdets koncept missuppfattas.⁸

Organisation

För förståelsen av denna uppsats är framförallt de undre leden i organisationen för biosfärområden viktiga. Hur dessa hänger samman kan ses i figur 2.

UNESCO är ett FN-organ som arbetar för att bland annat bidra till en hållbar utveckling, utrotandet av fattigdom och upprätthållandet av fred.⁹ Inom arbetsområdet att bidra till en hållbar utveckling, upprättade UNESCO ett program kallat Man and the Biosphere Programme (MAB-programmet) i början på 1970-talet,¹⁰ bland annat i syfte att stoppa minskningen av biologisk mångfald¹¹. I detta program ingår biosfärområdena, vilka är MAB-programmets viktigaste arbetsverktyg i sin strävan mot en hållbar framtid.¹²

Det övergripande ansvaret för samordningen av ett lands biosfärområden ligger hos den nationella MAB-kommittén.¹³ I Sverige är det Svenska MAB-kommittén som har det övervakande ansvaret.¹⁴ De vill att biosfärområden ska ses som ett komplement till andra former av områden med höga natur- och kulturvärden, såsom naturreservat etc.¹⁵ Under Svenska MAB-kommittén är det sedan Biosfärrådet som praktiskt arbetar mot de olika biosfärområdena och stödjer projekt och samordning

³ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

⁴ Thorell, Maria, 1999, sid. 2.

⁵ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

⁶ *Prismas engelska ordbok*, 2008, uppslagsord: reserve.

⁷ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

⁸ Naturschutzzentrum Schopflocher Alb, muntligen, 2012-02-16.

⁹ UNESCO, 2010, [online], sid. 2.

¹⁰ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

¹¹ Svenska MAB, Om MAB, [online], 2012-04-11.

¹² Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 8.

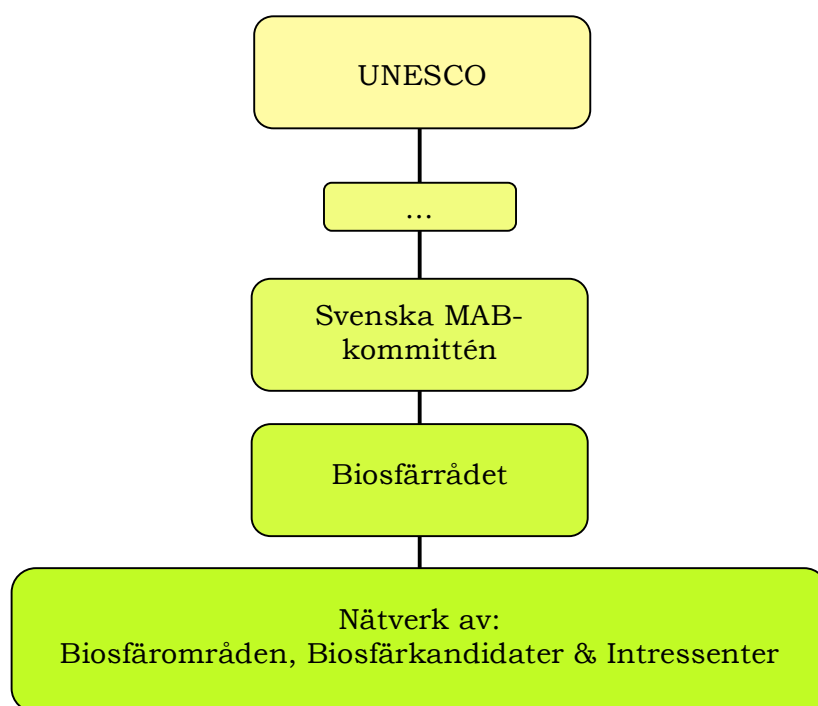
¹³ Thorell, Maria, 1999, sid. 2.

¹⁴ Thorell, Maria, 1999, sid. 14.

¹⁵ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

biosfärområden emellan. Detta råd är sammansatt av, för tillfället, fem ledamöter, vilka är respektive biosfärområdes och biosfärkandidats koordinators.¹⁶

Varje biosfärområde måste ha minst en koordinator, i övrigt utformas organisationen för det enskilda biosfärområdet olika från fall till fall beroende på intressenterna. Koordinatorns uppgift är att säkerställa att biosfärområdet arbetar enligt *The Seville Strategy for Biosphere Reserves* (hädanefter kallad Sevilla-strategin) och *The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves* (hädanefter kallad ramverket för biosfärområden), vilka är de styrande dokumenten och lagarna för biosfärområden.¹⁷ Innan biosfärområdet fått sin titel av UNESCO kallas det för biosfärkandidat och innan det utgår dess arbete ifrån de så kallade intressenterna.¹⁸ Dessa ingår tillsammans med biosfärområdena i ett nätverk.¹⁹

Figur 2. Organisationen kring biosfärområden. Mellan UNESCO och Svenska MAB-kommittén finns fler led, som dock inte tas upp i denna uppsats. (Illustration: Sofie Björklund, 2012-05-11.)

Nätverksbildande

Alla biosfärområden ingår i ett världsomspännande nätverk som heter The World Network of Biosphere Reserves.²⁰ I den svenska organisationen finns Biosfärnätverket där biosfärområden, biosfärkandidater och intressenter ingår.²¹

Det är i de enskilda biosfärområdena som det verkligt praktiska arbetet sker. Dessa har en stark lokal förankring.²² Exempelvis så finns det många lokala aktörer som

¹⁶ Svenska MAB, Biosfärrådet, [online], 2012-04-11.

¹⁷ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 12. (Dessa två dokument finns att hitta här: UNESCO, 1996, [online], sid. 6-12 och 16-18.)

¹⁸ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

¹⁹ Svenska MAB, Organisation, [online], 2012-04-21.

²⁰ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 11.

²¹ Svenska MAB, Organisation, [online], 2012-04-21.

²² Biosfär Vänerskärgråden Kinnekulle, Vision, [online], 2012-04-12.

arbetar med ekoturism.²³ Genom biosfärområdet kan de lokala aktörerna bilda nätverk och samarbeta, vilket ger synergieffekter både för de lokala aktörerna och för biosfärområdet som modell för hållbar utveckling. Som ett av de svenska biosfärområdena skriver på sin hemsida så bidrar biosfärområden med ökade möjligheter för både företagare och föreningar att få bidrag. Biosfärområdena verkar nätverksbildande för utbyte av kunskap, och profileringen ger marknadsföringsfördelar som både lockar och underlättar för turister, kunder m.fl. att hitta företagen och föreningarna.²⁴ Allt som allt är biosfärområdena också till allmännyttan då de inriktas på att skapa ett hållbart samhälle.²⁵

Sveriges biosfärområden

I dagsläget finns fyra biosfärområden i Sverige. Kristianstads Vattenrike bildades 2005 och Vänerskärgråden med Kinnekulle 2010. År 2011 tillkom Älvlandskapet Nedre Dalälven och Blekinge Arkipelag.²⁶ Tidigare var också Torne Träsk ett biosfärområde. Det hade fått utnämningen 1986. Vid den tiden var MAB-programmet mest inriktat på forskning. År 1995 omarbetades programmet och Torne Träsk uppfyllde då inte längre kriterierna. En anledning var att det inom Torne Träsk Biosfärområde knappt fanns några boende, vilket är en förutsättning för biosfärområden. Utöver detta behövde en zonerings införas.²⁷ Eftersom inte tillräckliga anpassningar gjordes, togs området till slut bort från listan över biosfärområden år 2010.²⁸

Sverige har i nuläget ett kandidat område; Östra Vätterbranterna. Vad ett kandidat område är för något står att läsa längre fram. Detta kandidat område förväntas tas upp som biosfärområde av UNESCO i juli 2012.²⁹ Åtminstone ett område, Ovanåker, har inlett förstudier för att se om ett biosfärområde kan bildas.³⁰ Runt om i världen finns idag 580 enskilda biosfärområden i 114 länder.³¹

Mål och syften

Målen med denna uppsats är att dokumentera vilka skrivna syften och funktioner ett biosfärområde har enligt MAB-programmet och studera tillämpningen av dessa genom exemplet Biosfärområde Kristianstads Vattenrike. Till detta hör att diskutera hur biosfärområdeskonceptet tillämpas i exempelområdet.

Syftena är att nå en förståelse för vad ett biosfärområde är, vad de har för syften och funktioner och varför de behövs.

²³ Ekoturism Vänerskärgråden med Kinnekulle, startsida, [online], 2012-04-12.

²⁴ Blekinge arkipelag, Vad är ett biosfärområde?, [online], 2012-04-12.

²⁵ Blekinge arkipelag, Vad är ett biosfärområde?, [online], 2012-04-12.

²⁶ Naturvårdsverket, Svenskt arbete med biosfärområden, [online], 2012-04-11.

²⁷ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 13.

²⁸ Naturvårdsverket, Svenskt arbete med biosfärområden, [online], 2012-04-11.

²⁹ Östra Vätterbranterna, Startside, [online], 2012-05-16.

³⁰ Ovanåkers kommun, Bakgrunden till tankar om Biosfärområde, [online], 2012-05-16.

³¹ UNESCO, Biosphere Reserves, [online], 2012-04-30.

Material och metod

Materialet utgörs av dokumentstudier³², bilder och foton, och en intervju som analyserats kvalitativt³³ utifrån frågeställningarna. Metoden utgörs av en jämförande studie mellan MAB-programmets biosfärområdeskoncept och tillämpningen av detta i exempelområdet Biosfärområde Kristianstads Vattenrike. Metoden för uppsatsskrivandet baseras mycket på föreläsningar om insamling och analys av material³⁴, referenshantering³⁵, struktur³⁶ och upphovsrätt³⁷, samt handledning, andra studenters tillvägagångssätt och egna erfarenheter sedan tidigare.

Val av exempelområde

I studien har Kristianstads Vattenrike har fått utgöra exempel för biosfärområden i Sverige. Kristianstads Vattenrike var det första biosfärområde som bildades i Sverige och som uppfyllde de nya kraven som ramverket för biosfärområden innebar när MAB-programmet 1995 omarbetades.³⁸ Detta biosfärområde fungerar idag inte bara som modellområde för hållbar utveckling, utan även som modellområde för framtogandet av nya biosfärområden i Sverige.³⁹

Bildhantering

Föreläsningen om upphovsrätt var en viktig utgångspunkt i metoden för samlandet av bildmaterial. Detta omfattas av egna bilder och foton, en karta som jag fått tillstånd att publicera och foton från Internet som omfattas av Creative Commons regler för publicering.

Dokumenthantering

Dokumentet har omfattat visst tryckt material, elektroniskt material från myndigheter, elektroniska broschyrer och framförallt nedladdade dokument från Internet, eftersom mycket information om ämnet finns att inhämta där.

Anledningen till att många elektroniska källor har använts i uppsatsen, är att en stor del av dessa är rapporter, utredningar och ansökningshandlingar. De två styrande dokumenten för biosfärområden; Sevilla-strategin och ramverket för biosfärområden är också elektroniska. Dessa elektroniska källor finns även i tryckt form, men eftersom de lästs på Internet har denna källa angivits. Ett enkelt sätt att se den ungefärliga fördelningen mellan de elektroniska källor som finns i tryckt version, och de som inte finns tryckta, är att se i fotnoterna. Står det i fotnoten årtal och sidangivelse finns dessa dokument med all säkerhet att tillgå i tryckt form.

Övriga elektroniska källor med datum i fotnoterna är hemsidor som kan uppdateras och ändras på ett annat sätt. Tillförlitligheten till detta material är därför sämre. Samtidigt ger uppdateringsmöjligheterna fördelar eftersom hemsidorna oftast

³² Lieberg, Mats, muntligen, 2012-03-27.

³³ Lieberg, Mats, muntligen, 2012-03-27.

³⁴ Lieberg, Mats, muntligen, 2012-03-27.

³⁵ Jakobsson, Anna, muntligen, 2012-04-10.

³⁶ Norlund, Bo, muntligen, 2012-04-10.

³⁷ Dannberg, Olof, muntligen, 2012-05-02.

³⁸ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

³⁹ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

innehåller det senast uppdaterade materialet som finns att tillgå i ämnet. Genom att hela tiden vara medveten om vem som står bakom hemsidorna har valet till största del fallit på myndigheter, större organisationer och självklart de enskilda svenska biosfärområdenas hemsidor. De få hemsidor som inte ingår i dessa kategorier har framförallt använts för exempel i texten, och inte för rena fakta.

Intervjuhantering

En djupintervju⁴⁰ med koordinatören för Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, Sven-Erik Magnusson, har genomförts som komplement till det skrivna materialet, för att få fram åsikter kring hur arbetet med biosfärområdet går och sådant som var svårt att hitta i dokumenten. Kontakt togs via ett telefonsamtal. Frågor som ställdes var bland andra: När ni ut till allmänheten och vad tycker de om biosfärområdet? Vilken skillnad gör det att bo/arbets/bedriva projekt innanför respektive utanför biosfärområdesgränsen? Mer information framkom då Magnusson inte bara svarade på den direkta frågan, utan även pratade kring ämnet och ledde samtalet till nya ämnen. Informationen som framkom har både använts för att besvara de frågeställningar som finns uppställda och till den jämförande diskussionen.

⁴⁰ Lieberg, Mats, muntligen, 2012-03-27.

Biosfärområdeskonceptet och dess tillämpning i Sverige

Man and the Biosphere Programme och biosfärområdeskonceptet

Beskrivning

MAB-programmet och biosfärområdeskonceptet som ingår däri, handlar om förhållandet mellan människa och natur.⁴¹ Det tunna skikt som omger planeten jorden som skalet på ett äpple, där alla levande organismer håller till, kallas biosfären.⁴² Det är förhållandet mellan oss människor och allt som finns i biosfären som MAB-programmet är tänkt att inkludera.

Uppkomsten av MAB-programmet och dess utveckling

Människor har genom alla tider brukat naturen. Problemet idag är dock att vi använder oss av naturen i långt större utsträckning än vad som är långsiktigt hållbart. Vi måste hitta en balans mellan brukande och bevarande av de naturresurser som finns. MAB-programmet skapades för att med hjälp av forskning hitta arbetsmetoder för hur denna motsättning praktiskt kan hanteras⁴³. År 1968 höll UNESCO en biosfärkonferens i Paris, vilken blev grogrunden för MAB-programmet.⁴⁴ Det började vid denna tid infinna sig en insikt om att människans brukande av naturresurserna och våra kunskaper om dessa måste föras samman för att vi ska kunna gå en hållbar framtid till mötes.⁴⁵ Därför skapades MAB-programmet av UNESCO 1970, och fyra år senare, 1974, infördes biosfärområdeskonceptet.

Nio år efter skapandet av biosfärområdeskonceptet hölls den första internationella konferensen i Minsk och året därefter, 1984, skapades en handlingsplan utifrån vad som kommit fram på konferensen. För att följa upp hur handlingsplanen fungerat hölls 1995 ett nytt möte, denna gång i Sevilla. Mål sattes samtidigt upp för 2000-talet.⁴⁶ Biosfärområdeskonceptet var vid Sevilla-konferensen starkt influerat av Konventionen för Biologisk Mångfald⁴⁷, och Agenda 21 som bägge formulerades tre år tidigare.⁴⁸ Det var i Agenda 21 som klimatförändringarna belystes och begreppet hållbar utveckling gavs en innebörd.⁴⁹

⁴¹ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 11.

⁴² Lidman, Sven m.fl., 1995, uppslagsord: biosfären.

⁴³ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 11.

⁴⁴ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.

⁴⁵ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 10.

⁴⁶ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1-2.

⁴⁷ Konventionen för Biologisk Mångfald syftar till bevarande av biologisk mångfald, hållbart brukande och rättvis fördelning av resursanvändning. (Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.)

⁴⁸ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.s

⁴⁹ Thorell, Maria, 1999, sid. 2.

På vilket sätt biosfärområden ska gå framtiden till mötes finns sammanställt i Sevilla-strategin.⁵⁰ Hela Sevilla-strategin är riktlinjer och rekommendationer för vad biosfärområden ska syfta till.⁵¹ Det lagstadgade dokument som finns för biosfärområden är ramverket för biosfärområden.⁵²

Den definition biosfärområden hade när de infördes i MAB-programmet 1974 är aktuell än idag.⁵³

Biosphere reserves are areas of terrestrial and coastal/marine ecosystems or a combination thereof, which are internationally recognised within the framework of UNESCO's programme on Man and the Biosphere (MAB) [...]⁵⁴

Biosfärområdets innehåll är fortfarande detsamma, men dess funktioner har förändrats över tid. Fram till 1995 års Sevilla-konferens skulle biosfärområdet framförallt vara ett naturskyddsområde där forskning, utbildning och ett övervakande arbete bedrevs. Vid konferensen definierades ett biosfärområdes tre nuvarande funktioner; att bevara, utveckla och stödja, och dess arbetsområden blev samtidigt fler.⁵⁵

Med de nya syftena och funktionerna konstaterades att en zonerings av biosfärområdena behövde införas. Detta innebar en uppdelning av biosfärområdet i tre zoner, vilka kan ses i figur 3 och läsas om nedan.⁵⁶ Biosfärområdena hade tidigare enbart bestått av skyddsområden där forskningen var det framträdande arbetsområdet.⁵⁷ Dessa tidigare biosfärområden tilldelades namnet kärnområde och fick utgöra den innersta zonen i den nya definitionen av biosfärområden.⁵⁸

Efter Sevilla-konferensen riktades arbetet mer åt en lokal förankring hos befolkning och intressenter. Genom att samla alla intressenter och få dem att samarbeta hade nytt koncept uppfunnits.⁵⁹ Biosfärområdena tog således in den sociala aspekten på ett sätt som inte gjorts tidigare.

Skapandet av ett biosfärområde

Rekommendationerna för hur skapandeprocessen av biosfärområden ska gå till i Sverige, definierades i och med framtagandet av Biosfärområde Kristianstads Vattenrike.⁶⁰ Det var Kristianstads Vattenrike som fick bana väg för kommande svenska biosfärområden och lösa problem med biosfärområdeskonceptets tillämpning i Sverige. Kristianstads Vattenrike var bland annat tvungna att lösa problemet med utvecklingsområdets lagrum. Tidigare kunde naturreservat ge lagskydd för de två zonerna kärnområde och buffertzona, men det fanns inget lagrum som var passande för utvecklingsområdet.⁶¹ Processen som ett svenskt biosfärområde nu går igenom ser ut ungefär så här:

⁵⁰ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1-2.

⁵¹ UNESCO, 1996, [online], sid. 6.

⁵² UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

⁵³ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.

⁵⁴ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

⁵⁵ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1-2.

⁵⁶ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 5.

⁵⁷ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.

⁵⁸ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 5.

⁵⁹ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1.

⁶⁰ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

⁶¹ Thorell, Maria, 1999, sid. 14.

Ett biosfärområdes skapandeprocess tar sin början i och med ett lokalt förslag från intressenter, som föreningar, projektgrupper⁶², organisationer, län eller kommuner⁶³. Dessa sätter sig in i biosfärområdeskonceptet. Svenska MAB-kommittén bidrar med vägledning i denna inledande fas, men finansieringen sköts huvudsakligen av de lokala intressenterna.⁶⁴

Nästa steg består i att intressenterna ska göra en förstudie och presentera förslaget för bland andra myndigheter och forskare. I detta skede kommer finansieringen både från lokalt håll, alltså från intressenterna och kanske också från kommuner eller lokala företag, samt från regionalt håll, exempelvis länsstyrelsen. Under denna tid dras praktiska projekt igång i området i enlighet med biosfärområdeskonceptet. När arbetet kommit tillräckligt långt gör Svenska MAB-kommittén en nationell granskning, och en bedömning görs om området ska få titeln biosfärkandidat.⁶⁵

Områdets verksamheter börjar drivas i enlighet med biosfärområdeskonceptet redan då området blivit en biosfärkandidat. Med denna titel är möjligheterna att få statliga bidrag större. MAB-kommittén arbetar aktivt med satsningar på forskningsprojekt i området. När biosfärkandidaten känner att tiden är kommen skickas en ansökan till UNESCO för internationell granskning om biosfärkandidaten slutligen ska upptas till ett biosfärområde. Om så sker består det slutliga steget i att tillsätta en koordinator. Arbetet består då i att vidareutveckla området och arbeta med det på ett sådant sätt så att det kan ses som ett modellområde för hållbar utveckling.⁶⁶

Hela denna skapandeprocess tar många år för att ett biosfärområde slutligen ska kunna bildas. Förutom de reglerade ansökningarna till Svenska MAB-kommittén och UNESCO är det dock enbart rekommendationer att skapandeprocessen går till på detta sätt.⁶⁷

Urvalskriterier

Det finns inget begränsat antal för hur många biosfärområden som får finnas inom en viss region eller land. Kriterierna är istället att biosfärområdet ska ha en hög biologisk mångfald och uppvisa någon, för landet eller regionen, speciell miljö där höga natur- och kulturvärden finns.⁶⁸ Biosfärområdet ska enligt ramverket för biosfärområden innehålla flera olika naturtyper,⁶⁹ och får gärna inkludera hotade ekosystem och fragmenterade habitat.⁷⁰ Det ska uppvisa en skala av mänsklig påverkan, då både glesbygd och urbana miljöer bör finnas representerade.⁷¹ I biosfärområdet ska möjligheter för utforskning och demonstrering av tillvägagångssätt för en hållbar utveckling finnas.⁷² Där ska också finnas arrangemang som involverar myndigheter, lokalbefolkning m.fl. i skapandet och genomförandet av biosfärområdets funktioner.⁷³

⁶² Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

⁶³ Östra Vätterbranterna, Från konflikt till samverkan, [online], 2012-04-21.

⁶⁴ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

⁶⁵ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

⁶⁶ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

⁶⁷ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 7.

⁶⁸ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 8-9.

⁶⁹ UNESCO, 1996, [online], sid. 16-17.

⁷⁰ Thorell, Maria, 1999, sid. 14.

⁷¹ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 8.

⁷² UNESCO, 1996, [online], sid. 16-17.

⁷³ UNESCO, 1996, [online], sid. 16-17.

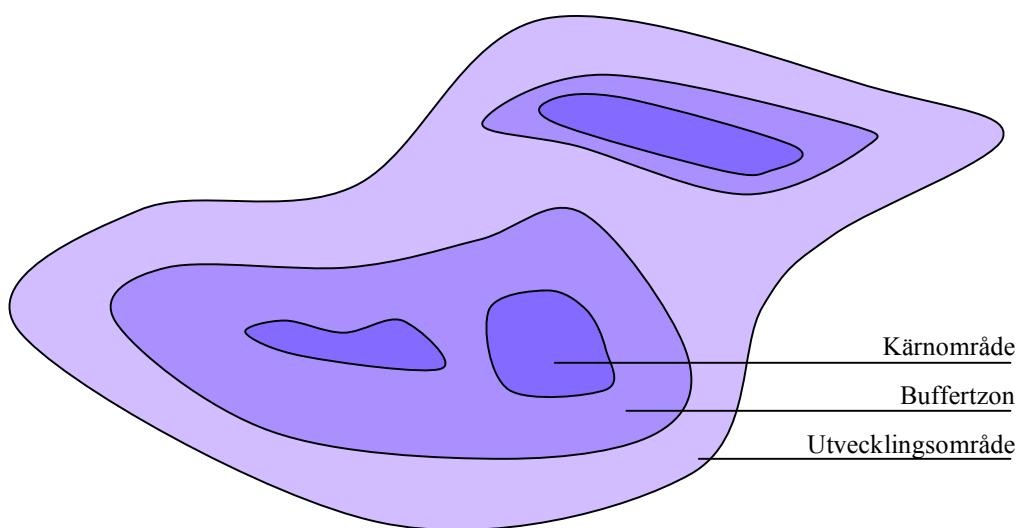
Biosfärområdets avgränsning

I Sverige är det upp till den enskilda gruppen som vill bilda ett biosfärområde att göra den geografiska avgränsningen. Vissa länder har satt upp gränsvärden för hur litet eller stort ett biosfärområde får vara till ytan, men några sådana regler finns inte i Sverige idag.⁷⁴ De krav som finns för storleken på biosfärområdet är enligt ramverket för biosfärområden att det ska vara tillräckligt stort så att de tre funktionerna bevara, utveckla och stödja kan tillämpas i området.⁷⁵ Avgränsningen kan därför utgöras av exempelvis en kommungräns eller en bergsrygg som i fallet med Östra Vätterbranterna. De har där även tagit hänsyn till landskapets utformning så att gränsen inte går rakt genom en stad eller delar upp ett landskapsområde med sammanhängande karaktär. I sin förstudie framhäver Östra Vätterbranterna även att gränsen inte ska ses som alltför skarp, eftersom området hela tiden är under utveckling.⁷⁶

Zonering

Biosfärområden är uppdelade i tre geografiska zoner, som kallas kärnområde, buffertzon och utvecklingsområde,⁷⁷ se figur 3. Det som skiljer dessa zoner åt är bland annat arbetssätt, regler och storlek.⁷⁸ Kärnområdet innehåller någon form av område som sedan tidigare är skyddat enligt lag. Det kan vara till exempel ett Natura 2000-område⁷⁹ eller naturreservat. Oftast innehåller ett biosfärområde flera kärnområden.⁸⁰

Buffertzoner omgärdar kärnområdena, men har inget lagstadgat skydd. De arbetsmetoder som bedrivs i buffertzonen ska vara förenliga med de arbetsmetoder som

Figur 3. Zonering av ett biosfärområde. (Illustration: Sofie Björklund, 2012-05-08.)

⁷⁴ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 10.

⁷⁵ UNESCO, 1996, [online], sid. 16-17.

⁷⁶ Jonegård, Simon, 2008, [online], sid. 20.

⁷⁷ Thorell, Maria, 1999, sid. 4.

⁷⁸ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 10-11.

⁷⁹ Natura 2000 är ett område som ingår i ett EU-nätverk för skyddsvärda naturområden och arter. (Länsstyrelsen i Skåne län, hemsida, Natura 2000, [online], 2012-05-08.)

⁸⁰ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 5.

används i det omslutna kärnområdet. Den zon som binder samman alla zoner till ett stort biosfärområde är utvecklingsområdet, vilket ämnar främja lokala initiativ för ett hållbart utvecklingsarbete.⁸¹ Kärnområdet har mer av funktionen att bevara, medan utvecklingsområdets funktion är mer inriktad på att utveckla⁸².

Tre funktioner

Samtidigt som MAB-programmet föreskriver bevarande av biologisk mångfald och kulturella värden i landskapet, föreskriver det en ekonomisk utveckling. Dessa mål kan gå hand i hand om man aktivt arbetar med dem, men som det har varit förr har de till stor del gått stick i stäv. Genom att informera och engagera lokalsamhället kan man nå en lösning på detta problem.⁸³ Det är på detta vis biosfärområden arbetar för en hållbar utveckling.⁸⁴

Bevara

Enligt ramverket för biosfärområden ska bevarandefunktionen bidra till bevarandet av landskap, ekosystem, arter och genetisk variation.⁸⁵ Sevilla-strategin rekommenderar att biosfärområden används till att bevara naturlig och kulturell mångfald.⁸⁶ Den naturliga mångfalden kan delas upp i gener, arter, ekosystem och landskap.⁸⁷ Bevarande av genetiska resurser kan innebära bevarande av vilda släktingar till kultiverade arter. Biosfärområdena kan för dessa arter användas som platser för både återhämtande och återintroduktion. Detta bevarande kan sedan länkas till andra bevarandeprogram. Strategin lyfter även bevarande av fragmenterade habitat, hotade ekosystem och sköra landskap, både naturliga och kulturpräglade.⁸⁸ Sammanlänkning av biosfärområden och andra skyddade områden, genom exempelvis gröna korridorer, är ytterligare ett sätt att bevara den naturliga mångfalden på.⁸⁹ Biosfärområden kan integreras, och biosfärområdets roll stärkas, i strategier för biologisk mångfald och hållbart brukande, samt planer för skyddade områden.⁹⁰

Utveckla

Denna funktion syftar enligt ramverket för biosfärområden till att främja ekonomisk och social utveckling. Denna ska vara sociokulturellt och ekologiskt hållbar.⁹¹ Sevilla-strategin rekommenderar att det ska säkerställas att lokalbefolkningen involveras och ges stöd i och med biosfärområdets existens. Biosfärområden får gärna innehålla områden där traditionella livsstilar och metoder används, även sådana som i förhållandet med lokalbefolkningens närmiljöer kan vara problematiska. Om lokalbefolkningens existerande aktiviteter är begränsade eller förbjudna inom biosfär-

⁸¹ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 5.

⁸² Thorell, Maria, 1999, sid. 5.

⁸³ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 2.

⁸⁴ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 4.

⁸⁵ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

⁸⁶ UNESCO, 1996, [online], sid. 7.

⁸⁷ Naturvårdsverket, Biosfärområden, [online], 2012-05-13.

⁸⁸ UNESCO, 1996, [online], sid. 7.

⁸⁹ UNESCO, 1996, [online], sid. 7.

⁹⁰ UNESCO, 1996, [online], sid. 7.

⁹¹ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

området bör alternativa metoder utvecklas för upprätthållandet av deras leverne. Genom utvärdering av vilka naturliga produkter och tjänster biosfärområdet kan ge, visas lokalbefolkningen på möjliga, ekonomiskt hållbara inkomstkällor. Det ska säkerställas att fördelarna som ges i användandet av områdets naturresurser fördelas rättvist mellan intressenterna, t.ex. försäljning av handarbeten, naturprodukter och inträdesavgifter. Aktiviteter som förespråkar hållbar utveckling i buffertzonerna och utvecklingsområdet ska stödjas, likaså utvecklingen av incitament för det hållbara bevarandet och brukandet av naturresurser.⁹²

I funktionen att utveckla ingår utvecklande av biosfärområdet i sig. Varje biosfärområde rekommenderas ha en effektiv handlingsplan, och därtill en lämplig myndighet eller mekanism som kan implementera denna. Metoder för att identifiera problem i förhållandet mellan bevarande och brukande, samt metoder för att hitta en balans mellan dessa kan utvecklas. Ett lokalt ramverk som fungerar konsultativt för intressenterna kan etableras. Detta ramverk bör inkludera hela skalan av intressen, med allt från odling, turism och forskning till vatten- och energiförsörjning.⁹³

Slutligen rekommenderar Sevilla-strategin att ett arbete bör ske för att försöka föra in biosfärområden i regionalplaneringen. Det enskilda biosfärområdet kan i denna strävan bland annat organisera forum för regionala miljöproblem och demonstrationsställen för hållbart nyttjande av, för regionen viktiga, biologiska resurser.⁹⁴

Ett biosfärområdes utvecklingsfunktion syftar sammanfattningsvis till att skapa en ekonomisk, social och ekologiskt hållbar samhällsutveckling.⁹⁵

Stödja

Ramverket för biosfärområden föreskriver att biosfärområden ska stödja miljöutbildning och miljöträning, samt demonstrationsprojekt. De ska stödja forsknings- och övervakningsprojekt för bevarande och hållbar utveckling, och detta på alla nivåer, dvs. från den lokala till den globala.⁹⁶ Sevilla-strategin framhäver att stödjandefunktionen utgår från, och ska underlätta för, forskning, övervakning, utbildning och träning.⁹⁷

Inom forskningen rekommenderar Sevilla-strategin att kunskap om förhållandet mellan människan och biosfären ska utvecklas. Biosfärområden kan föras samman med nationella och regionala forskningsprogram, och de kan användas som bas för tillämpad forskning. Denna forskning kan innefatta lokala företeelser, tvärvetenskapliga projekt, projekt kring återhämtning av skadade ekosystem och den hållbara användningen av naturresurser. Funktionella datasystem för en rationell användning av forsknings- och övervakningsresultat kan utvecklas inom ramen för stödjandefunktionen.⁹⁸

I det övervakande arbetet skapas nätverk mellan biosfärområden och andra övervakande organ, detta för att säkerställa biosfärområdets deltagande i nationella program med ekologisk och miljömässig inriktning. Övervakning kan bland annat också bestå i inventering av flora och fauna, samling av ekologiska och socioekonomiska data och studerande av förorenings effekter. Biosfärområdet kan användas

⁹² UNESCO, 1996, [online], sid. 7-8.

⁹³ UNESCO, 1996, [online], sid. 8.

⁹⁴ UNESCO, 1996, [online], sid. 8.

⁹⁵ Naturvårdsverket, Biosfärområden, [online], 2012-05-13.

⁹⁶ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

⁹⁷ UNESCO, 1996, [online], sid. 8-9.

⁹⁸ UNESCO, 1996, [online], sid. 9.

som experimentområde för utveckling av nya metoder. Dessa kan syfta till att utvärdera eller övervaka biologisk mångfald och livskvalitet hos invånarna. Biosfärområdet kan användas som en indikator på hur den hållbara utvecklingen går i området genom de produktiva aktiviteter som sker i buffertzonerna och utvecklingsområdet.⁹⁹

Stödja innefattar förbättrande av utbildning och allmän medvetenhet. Biosfärområden deltar i nätverk och program för utbyte av kunskap så att aktiviteter i biosfärområdena ska stärkas. Detta har till syfte att locka volontärer, skolor och lokalbefolkning att delta och engagera sig i utbildning, träningsprogram, forskning och övervakande aktiviteter i biosfärområdet.¹⁰⁰ Biosfärområdena ska tillhandahålla information till besökare, skolor och media om biosfärområdet och dess betydelse för samspillet mellan människa och natur, samt balansen mellan bevarande och hållbart brukande. De ska förespråka utveckling av ekologiska utbildningscentrum i fält, vilka exempelvis har till uppgift att bidra till utbildning av skolbarn och andra grupper.¹⁰¹

Träning av specialister och föreståndare innefattar sådant som att designa och genomföra program för inventering och övervakning i biosfärområdet. Det kan vara träning i konfliktlösning eller hur resurserna i ett landskap eller ett ekosystem fås att samarbeta. Biosfärområdena ska kunna fungera som center för denna träning. De är även viktiga arenor för nationella, regionala och lokala seminarier. För att lokalbefolkning och andra intressenter ska ges möjligheten till fullt deltagande i inventerings-, övervaknings- och forskningsprogram i biosfärområdet ska lämplig träning och anställande av lokalbefolkningen uppmuntras. Lokala ledare, beslutsfattare m.fl. ska likaså uppmuntras till deltagande i planerings-, skötsel- och övervakningsprocesser av biosfärområden. För träning är nätverket av biosfärområden en viktig komponent. Det internationella nätverket har som uppgift att stödja och uppmuntra träning.¹⁰²

⁹⁹ UNESCO, 1996, [online], sid. 9.

¹⁰⁰ UNESCO, 1996, [online], sid. 9-10.

¹⁰¹ UNESCO, 1996, [online], sid. 9-10.

¹⁰² UNESCO, 1996, [online], sid. 9-10.

Exemplet: Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

Beskrivning

Bygden kring Kristianstad är starkt präglad av Helge å och dess årliga översvämningar. Strandängarna (figur 4) kring Helge å försänks en tid varje år under vatten (figur 5) vilket skapar unika förutsättningar för ett rikt och myllrande djur- och växtliv.¹⁰³ På åsarna är det helt andra förutsättningar som gäller. Den stora variation i naturområden som finns har gjort att Kristianstads Vattenrike valt att dela upp området i tio temaområden. Dessa är tätortsnära natur, strömmande vattendrag, sluttningsskogar, Balsberget och Råbelövssjön, trädmiljöer, sandiga odlingsmarker, Hanöbukten, grundvatten, kustdynlandskapet och våtmarksområdet längs Helge å. Inom dessa områden görs en extra kraftinsats för att bevara och utveckla de speciella miljöer som finns där.¹⁰⁴

Många fågelarter trivs bra i våtmarksområdena, sjöarna och vattendragen. Bland dessa kan nämnas tranor, vadare, orrar, rödspovar, brushanar, nattsångare, rördromar och storkar. Under vintern kan man se ett antal övervintrande fågelarter. Störst till antalet är gässen, vilka kan ses i tiotusental. Färre till antalet, men för den sakens skull inte mindre viktiga är havsörn och kungsörn som också övervintrar här. För de som är mer intresserade av vad som finns i vattnet finns ett par fina fiskevårdsområden där man bland annat kan fiska öring. Stora biologiska värden finns inte bara i faunan, utan även i florán, där bland annat tätört, majviva och ett antal orkidéarter som växer på de rika strandängarna kan nämnas.¹⁰⁵

Figur 4. Bete på en strandäng.
(Foto: Sven-Erik Magnusson, Biosfärkontoret (2002). Lågvatten i Helge å. (CC BY-NC 2.0) [Online], tillgänglig via: <http://www.flickr.com/photos/kristianstadskommun/6497982657/>, 2012-05-16.)

Figur 5. Översvämmade strandängar.
(Foto: Sven-Erik Magnusson, Biosfärkontoret (2002). Högvatten i Helge å, stadsvy Kristianstad. (CC BY-NC 2.0) [Online], tillgänglig via: <http://www.flickr.com/photos/kristianstadskommun/6497980905/>, 2012-05-16.)

¹⁰³ Kristianstads Vattenrike, Våtmarksområdet längs Helge å, [online], 2012-05-01.

¹⁰⁴ Kristianstads Vattenrike, årtal okänt, [online], sid. 2.

¹⁰⁵ Olofsson, Patrik och Magntorn, Karin, 2008, [online], sid. 8-13.

Allt detta kan passas in under de kriterier som finns uppsatta i ramverket för biosfärområden.¹⁰⁶ Kriterierna som har med funktionerna och zoneringen av biosfärområdet att göra finns att läsa om nedan.

Skapandet av Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

Längs Helge å finns strandängar, vasshav och sumpskogar.¹⁰⁷ Från de omkringliggande åsarna rinner bäckar ner genom raviner som uppstått därav, och ansluter sig till Vramsån och Helge å.¹⁰⁸ En stor del av områdena kring Helge å är både beroende av de årligen återkommande översvämningarna och en kontinuerlig hävd i form av bete eller slåtter, se figur 4 och 5, för att behålla sin ursprungliga form med den biologiska mångfald som skapats på de specifika platserna. Stora delar av dessa områden var nära att gå ett dystert öde till mötes i början på 1980-talet då strandängarna höll på att tas över av vass och vide på grund av att hävden upphört. I slutet av 80-talet gjordes en kraftansträngning för att rädda de unika miljöerna. Ett uppröjningsarbete påbörjades och hävden återinfördes för att rädda de stora natur- och kulturvärden som var på väg att gå förlorade. Efter mycket och hårt arbete började miljöerna återta sin forna form.¹⁰⁹ Under 1990-talet fick kommunen, som var den största drivande kraften bakom restaureringen, kännedom om biosfärområdeskonceptet. Detta koncept passade väl samman med vad de ville åstadkomma med våtmarkerna utanför Kristianstad. När kommunen fått kontakt med Svenska MAB-kommittén i slutet av 90-talet började strävan mot att få bli ett biosfärområde.¹¹⁰

Efter en väl genomarbetad process togs Kristianstads Vattenrike upp som biosfärområde av UNESCO år 2005.¹¹¹ Kristianstads Vattenrike arbetade fram till denna tidpunkt under namnet Ekomuseum Kristianstads Vattenrike.¹¹² Efter UNESCO's utnämning byttes namnet till Biosfärområde Kristianstads Vattenrike.¹¹³

Vid en telefonintervju med koordinatören för Kristianstads Vattenrike, Sven-Erik Magnusson, framkom att Kristianstads Vattenrike inte har gjort någon förstudie så som områden numera gör. Det arbetet ingick istället i den direkta ansökan till UNESCO.¹¹⁴

Biosfärområdets avgränsning

I Kristianstads Vattenrikes fall är det kommunen som står bakom biosfärområdesarbetet. Det är därför ganska logiskt att biosfärområdet täcker större delen av Kristianstads kommun, ungefär 104 000 ha av 135 000 ha.¹¹⁵ Områdets geografiska utbredning kan ses i figur 6. Gränsen mellan biosfärområdet och omgivningen är inte huggen i sten. Enligt Sven-Erik Magnusson brukar det finnas tillräckligt med projekt i biosfärområdet, så Kristianstads Vattenrike brukar tacka nej till projektinbiter som kommer utifrån. Undantag görs dock för sådana projekt som påverkar biosfärområdet.

¹⁰⁶ UNESCO, 1996, [online], sid. 16-17.

¹⁰⁷ Kristianstads Vattenrike, Natur- och kulturlandskapet, [online], 2012-05-01.

¹⁰⁸ Olofsson, Patrik och Magntorn, Karin, 2008, [online], sid. 62-64.

¹⁰⁹ Kristianstads Vattenrike, Våtmarksområdet längs Helge å, [online], 2012-05-01.

¹¹⁰ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 14.

¹¹¹ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

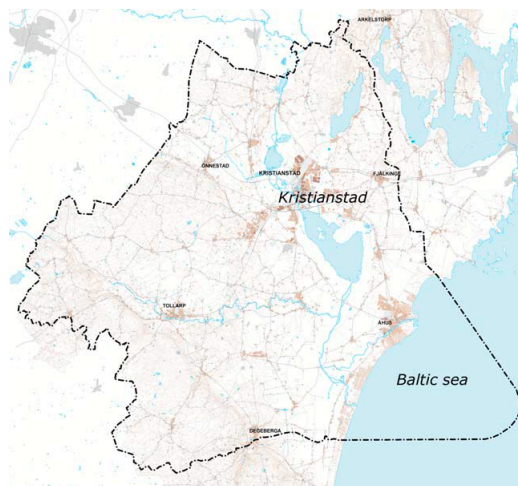
¹¹² Magnusson, Sven-Erik, 2000, [online], sid. 1.

¹¹³ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2006, [online], sid. 2.

¹¹⁴ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹¹⁵ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 102.

I och med att det finns mycket rinnande vatten i området, framförallt Helge å, påverkas vattenmiljöerna av vad som sker uppströms.¹¹⁶ Detta är ett problem som kan vara svårt att handskas med. Kristianstads Vattenrike har därför valt att medverka i ett antal forskningsprojekt uppåt Helge å. De vill exempelvis ta reda på om ett modellskogsområde kan bildas.¹¹⁷ Andra projekt som bedrivs utanför området är biosfärområdet inte med och driver, utan kan möjligtvis vara med på möten för att lyssna och ge tips och råd.¹¹⁸

Figur 6. Biosfärområde Kristianstads Vattenrikes geografiska utbredning. (Ur: Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 19, tillstånd av Sven-Erik Magnusson 2012-05-18.)

Zonering

De kärnområden som finns i Kristianstads Vattenrike utgörs av 18 Natura 2000-områden och sex naturreservat.¹¹⁹ Många av Natura 2000-områdena inkluderar också särskilt skyddade våtmarker, så kallade Ramsarområden.¹²⁰ Som innefattandet av Ramsarområden antyder, finns här mycket våtmarker. Den största delen av kärnområdena består av vatten och våtmarker, såsom sjöar, vattendrag, strandängar, sumpskogar och strandskogar. En del av en högmossa finns också inräknad. Där finns även andra naturtyper som dynområden, torra gräsmarker med sandstäppinslag, utmarksbeten och mindre skogsområden.¹²¹ Ungefär hälften av marken i kärnområdena är privatägd. Kommun och stat äger cirka en fjärdedel vardera.¹²²

Buffertzonerna i Kristianstads Vattenrike består mestadels av privat mark.¹²³ Enligt beslut ska denna mark inte exploateras eftersom det finns ett riksintresse¹²⁴ för naturvård där. Samtidigt ligger marken dåligt till för att bli naturreservat, och således har den i Kristianstads Vattenrike fått bli buffertzoner.¹²⁵ Buffertzoner gränsar till värdefull mark och kan utgöras både av fast mark och vattenområden. Marken här brukas lite mer än vad den görs i kärnområdena. T.ex. finns här fruktodlingar, jordbruk och väg- och järnvägskommunikationer som inte direkt finns i kärnområdena.¹²⁶ Det finns också viss bebyggelse med ca 2 000 permanentboende år 2005. Det kan jämföras med de 14 personer som vid samma tid bodde i kärnområdena.¹²⁷

¹¹⁶ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 101.

¹¹⁷ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹¹⁸ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹¹⁹ Kristianstads Vattenrike, Våtmarksområdet längs Helge å, [online], 2012-05-01.

¹²⁰ Ett Ramsarområde är ett, ur internationellt perspektiv, särskilt skyddsvärt våtmarksområde. (Naturvårdsverket, hemsida, Ramsarområden, [online], 2012-05-08.)

¹²¹ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 101.

¹²² Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 108.

¹²³ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 102.

¹²⁴ Riksintresse innebär att området har skydd mot ändrad markanvändning, enligt svensk lagstiftning. (Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 105-106.)

¹²⁵ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹²⁶ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 102.

¹²⁷ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 31.

I utvecklingsområdet sker, som hörs på ordet, den största delen av utvecklingsarbetet inom biosfärområdet. Utvecklingsområdet består i Kristianstads Vattenrike mest av jordbruksmark, skogsmark, tätorter och övrig bebyggelse som binder samman alla kärnområden och buffertzoner till ett stort biosfärområde. Markanvändningen i zonen inkluderar alla möjliga funktioner eftersom det är "resten" av marken i biosfärområdet. Här finns mycket jordbruksmark, bebyggelse, handel och industri.¹²⁸ I denna zon sker både ytvattenuttag och grundvattenuttag till skillnad från kärnområdena och buffertzoner där endast ytvattenuttag sker.¹²⁹

Zonerna påverkas av aktiviteterna som bedrivs inom dem, men påverkan kommer som tidigare nämnt även utifrån, i och med rinnande vatten m.m.¹³⁰ Kristianstads Vattenrike använder inte zoner som ett operativt instrument, utan mest för att följa UNESCO's regler. De har istället valt att framförallt låta arbetet utgå ifrån de tio temaområden som de definierat.¹³¹

Tre funktioner

Bevara

Denna funktion innebär bevarande av genetisk variation, arter, ekosystem och landskap.¹³² Kristianstads Vattenrike försöker exempelvis bevara hotade groddjur och arbeta tillsammans med lantbrukare för att bevara ekosystem och natur- och kulturpräglade landskap.¹³³ Bevarandet av hotade groddjur, storken, kungsörnen, orkidéer och sandnejlika¹³⁴ som kan ses i figur 7, är några exempel på hur Kristianstads Vattenrike praktiskt tillämpar MAB-programmets mål att bevara biologisk mångfald. För att dessa hotade djur- och växtarter ska kunna fortleva måste

Figur 7. Sandnejlika.
(Foto: Sofie Björklund, 2011-06-11.)

miljöerna de lever i fungera tillfredsställande, och därmed är bevarandet av arter beroende av bevarandet av landskap. Många av de tio temaområdena med deras speciella naturlandskap har också en stark kulturprägel. För att kunna bibehålla denna krävs en viss skötsel. Slätter, bete och vandrande åkerbruk är några i området vanliga skötselsätt¹³⁵. Här finns områden av mycket varierande art, allt från sandstäpp till våtmarker, och lövskogar med bäckraviner och vattenfall till odlingslandskap¹³⁶.

¹²⁸ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 102-103.

¹²⁹ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 101-102.

¹³⁰ Magnusson, Sven-Erik m.fl., 2005, [online], sid. 101.

¹³¹ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹³² UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹³³ Kristianstads Vattenrike, årtal okänt, [online], sid. 1.

¹³⁴ Kristianstads Vattenrike, Sandnejlika i Åhus, [online], 2012-05-18.

¹³⁵ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 20.

¹³⁶ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 14.

Utveckla

Denna funktion syftar till utveckling av natur och samhälle med fokus på en social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet.¹³⁷ Ett sätt på vilket utveckling med dessa förutsättningar kan ske är via ekoturism.¹³⁸ Exempel på ekoturism som finns i Kristianstads Vattenrike är fisketurismen, där fisket, dvs. vad som fiskas, hur mycket och med vilka metoder, måste vara långsiktigt hållbart. Som de uttrycker det i en broschyr: ”Det gäller att skapa utveckling som inte tär på naturkapitalet utan istället får det att växa.”¹³⁹ Detta citat kan ses som en förklaring på vad begreppet långsiktig hållbarhet innebär. Utöver fisket finns även andra former av ekoturism i området, t.ex. fågel-skådning, ridning, guidade natur- och kulturvandringar, kanotpaddling och turer med flodbåt, se figur 8. Där finns också safariturer i gummibåt, jeep eller buss, där det berättas om natur- och kulturlandskapets historia och utveckling.¹⁴⁰ Dessa safariturer är liksom flodbåten märkta med ”Naturens Bästa”,¹⁴¹ vilket är Svenska Ekoturismföreningens och Visit-Swedens kvalitetsmärke för just ekoturism.¹⁴²

Biogasbussarna som kör omkring i Kristianstad är ett annat exempel på vad funktionen utveckla kan innebära.¹⁴³ Strandängarna kräver slåtter eller bete av våtmarksgräset för att den biologiska mångfalden ska bestå med bland annat ett rikt fågelliv.¹⁴⁴ Här kan bruksningsmetoderna för strandängarna utvecklas,¹⁴⁵ vilket skulle kunna leda till att de blir bättre lämpade för sina syften och effektiviserar arbetet. Det finns samarbete med Högskolan Kristianstad och andra svenska universitet, vilket är ytterligare en god förutsättning för att skapa en hållbar utveckling i regionen.¹⁴⁶

Figur 8. Flodbåt.

(Foto: Claes Sandén, Kristianstads kommun (2010). Flodbåt i Kristianstads Vattenrike. (CC BY-NC 2.0) [Online], tillgänglig via: <http://www.flickr.com/photos/kristianstads kommun/5546700012/sizes/z/in/photo stream/>, 2012-05-16.)

Stödja

Inom funktionen att stödja ingår allt från undervisning, miljöövervakning och information till forskning. Biosfärområdet ska vara en hjälp för forskare, elever och allmänhet som vill öka sitt kunnande inom hållbar utveckling och allt som relateras

¹³⁷ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹³⁸ Kristianstads Vattenrike, Utveckla, [online], 2012-05-02.

¹³⁹ Kristianstads Vattenrike, årtal okänt, [online], sid. 1.

¹⁴⁰ Kristianstads Vattenrike, Naturnära turistaktiviteter i Vattenriket, [online], 2012-05-02.

¹⁴¹ Kristianstads Vattenrike, Naturnära turistaktiviteter i Vattenriket, [online], 2012-05-02.

¹⁴² Naturens Bästa, Vem står bakom?, [online], 2012-05-02.

¹⁴³ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 20.

¹⁴⁴ Kristianstads Vattenrike, Verksamhet i biosfärområdet, [online], 2012-05-02.

¹⁴⁵ Kristianstads Vattenrike, Verksamhet i biosfärområdet, [online], 2012-05-02.

¹⁴⁶ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 20.

därtill.¹⁴⁷ Kristianstads Vattenrike är ett namn som sedan länge är inarbetat, till skillnad från tillägget biosfärområde som kom år 2005. Detta framhöll Sven-Erik Magnusson när han svarade på frågan, i vilken utsträckning Kristianstadsborna känner till att de bor i ett biosfärområde. Folk vet kanske inte att de bor i ett biosfärområde, men att de bor i Vattenriket vet de, hävdade han. I lokaltidningen brukar man enligt Magnusson varje dag kunna läsa något om Vattenriket.¹⁴⁸ Just information är en del av stödjandefunktionen. Informationsanläggningen Naturum ligger precis utanför Kristianstads centrum, men ändå mitt i naturen med en omgivande våtmarkssjö kring byggnaden, se figur 9.¹⁴⁹ Sedan invigningen av Naturum hösten 2010¹⁵⁰ är det många fler som vet att de bor i ett biosfärområde, men affischnamnet är ändå Vattenriket, menar Magnusson¹⁵¹.

De som anländer till Kristianstad i bil blir via skyltar upplysta om att de kommit till ett biosfärområde. Ett annat sätt för hur informationen når ut till allmänheten är via den välbesökta hemsidan.¹⁵² Att denna är levande och i ständig utveckling är viktigt för stödjandefunktionen.¹⁵³ På hemsidan finns webbkamerabilder som hela tiden uppdateras, från bland annat häckande pilgrimsfalkar, en vy över staden och en vy över Naturum.¹⁵⁴ Där finns mätinformation om Helge å som uppdateras varje timme. Dessa mätningar startades hösten 2011 och visar vattentemperatur, grumlighet/turbiditet, syrgashalt, pH och ledningsförmåga, samt om dessa värden (undantaget temperatur) är bra, hyfsat bra eller dåliga för de flesta organismer. Varje dag finns också uppdaterade siffror för vattenståndet och vattenföringen i Helge å.¹⁵⁵ Detta är ett par sätt att hålla hemsidan levande på.

Naturskolan är ett exempel på hur undervisning kan bedrivas. Dess verksamhet riktar sig till kompetensutveckling hos kommunens skolpedagoger i form av nätverk,

Figur 9. Naturum.
(Foto: Claes Sandén, Kristianstads Kommun (2011). Naturum. (CC BY-NC 2.0) [Online], tillgänglig via:
<http://www.flickr.com/photos/kristianstadskommun/5839310016/>, 2012-05-18.)

Figur 10. Undervisning i ett uteklassrum.
(Foto: Sven-Erik Magnusson, Biosfärkontoret (2002). Barn håvar vid kanalhuset. (CC BY-NC 2.0) [Online], tillgänglig via:
<http://www.flickr.com/photos/kristianstadskommun/6497981449/>, 2012-05-16.)

¹⁴⁷ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹⁴⁸ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹⁴⁹ Kristianstads Vattenrike, Om huset, [online], 2012-05-03.

¹⁵⁰ Kristianstads Vattenrike, Om huset, [online], 2012-05-03.

¹⁵¹ Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹⁵² Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

¹⁵³ Kristianstads Vattenrike, årtal okänt, [online], sid. 1.

¹⁵⁴ Kristianstads Vattenrike, Webbkameror i Vattenriket, [online], 2012-05-03.

¹⁵⁵ Kristianstads Vattenrike, Helge ånlinje, [online], 2012-05-03.

kurser och handledning där variationsteori och utomhuspedagogik är i centrum. Arbetsmetoder för att utveckla en handlingskompetens som främjar en ekologisk, social och ekonomisk samhällsutveckling hos pedagoger och elever lärs ut. I verksamheten ingår bland annat undervisning utomhus i de så kallade uteklassrummen, vilket kan ses i figur 10, och bokningsbara temaryggsäckar.¹⁵⁶ Dessa ryggsäckar är fyllda med lämplig utrustning för att studera småkryp, växter, fåglar eller sinnena.¹⁵⁷ Kristianstads Vattenrike försöker aktivt att engagera lokalbefolkningen genom arrangerandet av en mångfald av aktiviteter.¹⁵⁸ I september 2011 hölls en workshop för Sveriges biosfärområden i Kristianstads Vattenrike, där temat var "Att uppleva och lära". Genom att uppleva får man en bättre förståelse för innebörden av begrepp som "ett hållbart samhälle".¹⁵⁹

Forskningen i området är aktiv med ett 20-tal forskare som har olika projekt igång. "Elevers lärande om ekosystem" och "Helgeådalens historiska utveckling" är ett par exempel på forskningsprojekt. I ett samarbete med Högskolan Kristianstad har inledande steg tagits för att skapa en forskningskommitté.¹⁶⁰ Detta skulle kunna leda till en förbättrad tvärvetenskap och ökad förståelse mellan olika forskningsområden.

Biosfärområdet fungerar som stöd för miljöövervakning, där det övervakande arbetet bedrivs av flera olika instanser, bl.a. Naturvårdsverket och Länsstyrelsen. Återfotografering, räkning av häckande strandängsfåglar och mätning av pH-värdet i sjöar är arbetsuppgifter som ingår i miljöövervakningen.¹⁶¹

¹⁵⁶ Kristianstads kommun Barn- och utbildningsförvaltningen, Kristianstads Naturskola, [online], 2012-05-03.

¹⁵⁷ Kristianstads kommun Barn- och utbildningsförvaltningen, Temaryggsäckar, [online], 2012-05-03.

¹⁵⁸ Kristianstads Vattenrike, Program januari – juni 2012, [online], 2012-05-14.

¹⁵⁹ Vänerskärsgården Kinnekulle, 2012, [online], sid. 8.

¹⁶⁰ Kristianstads Vattenrike, Stödja, [online], 2012-05-03.

¹⁶¹ Kristianstads Vattenrike, Miljöövervakning i Vattenriket, [online], 2012-05-03.

Diskussion

Biosfärområdeskonceptets tillämpning i Biosfärområde Kristianstads Vattenrike

Biosfärområden behövs

Biosfärområden behövs av många anledningar, vilka kan sammanfattas i att om vi vill gå en hållbar framtid till mötes måste en hel del, både tanke och handling, förändras. Biosfärområden utgör i denna strävan en modell för hur det kan gå till.

Varför just biosfärområden?

Biosfärområden särskiljer sig från naturskyddsområden genom att de inte bara innefattar bevarandefunktionen, utan även syftar till en utveckling inom området.¹⁶² Arbetet med biosfärområden är både direkt och indirekt. Det är direkt på så sätt att bevarande och utveckling av området sker i praktiken, samtidigt som det är indirekt genom stödjandefunktionens forskning, undervisning m.m. Biosfärområden tar till skillnad från naturskyddsområden också in den ekologiska, sociala och ekonomiska aspekten, istället för uteslutande den ekologiska med skydds- och bevarandefunktioner.¹⁶³ Kombinationen mellan dessa speglar många fler intressen och berör en större massa än naturskyddsområden med ett smalare syfte. Jag säger inte att biosfärområden är bättre än andra områden, utan ser saken på samma sätt som Daléus m.fl. skriver: "Biosfärområden skall ses som komplement till kultur- och naturreservat, nationalparker och andra utpekanden av områden med höga natur- och kulturvärden."¹⁶⁴ De olika zoner som ett biosfärområde innehåller och de funktioner som ett biosfärområde ska arbeta med är i kombinationen med naturskyddsområden i kärnområdena ett helt eget koncept. Det är också ur sådana här resonemang som namnet biosfärområde har valts istället för biosfärreservat.

Skapandet av ett svenskt biosfärområde

De svenska riktlinjerna för skapandet av ett biosfärområde sattes upp efter skapandet av Biosfärområde Kristianstads Vattenrike. Hur skapandet av ett svenskt biosfärområde går till i jämförelse med Kristianstads Vattenrike är därför inte riktigt relevant. Det kan däremot konstateras att rekommendationerna för skapandet av ett svenskt biosfärområde måste ha satts upp efter utvärdering av Kristianstads Vattenrikes process, och inte kopierats rakt av. Kristianstads Vattenrike gjorde ingen förstudie, utan det materialet ingick i deras ansökan till UNESCO. Numera rekommenderas genomförandet av en förstudie redan innan området fått titeln biosfärkandidat. Områden slipper numera också arbetet med att hitta rätt lagrum för

¹⁶² Naturvårdsverket, Skydd av natur, [online], 2012-05-17.

¹⁶³ Naturvårdsverket, Skydd av natur, [online], 2012-05-17.

¹⁶⁴ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 6.

verksamheten. På så vis är det lite lättare att idag bilda ett biosfärområde, än det var då Kristianstads Vattenrike bildades.

Biosfärområdets avgränsning

Enligt ramverket för biosfärområden ska ett biosfärområde vara tillräckligt stort för att de tre funktionerna ska kunna tillämpas inom området. Kristianstads Vattenrike verkar inte ha några problem med att leva upp till detta kriterium med tanke på verksamhetens omfattning och de många naturtyper som finns där. Tyskland har satt upp gränsvärden för den fysiska storleken av sina biosfärområden. De ska vara mellan 30 000 ha och 150 000 ha.¹⁶⁵ Jämför man Kristianstads Vattenrikes fysiska storlek, 104 000 ha, med de gränsvärden som Tyskland har satt upp för sina biosfärområden, håller sig Kristianstads Vattenrike inom detta spann.

Zonering

Kristianstads Vattenrike har en zonering så som ramverket för biosfärområden föreskriver.¹⁶⁶ Däremot har de satsat mer på ett lokalt anpassat arbetssätt i och med de tio temaområden som de har definierat. I allmänhet kan för mycket regler och lagar göra det krångligt när anpassningar behöver göras. Intrycket som biosfärområdeskonceptet ger, är att det är relativt enkelt att göra anpassningar till den specifika platsen. Konceptet bygger trots allt på att biosfärområdet ska utgå ifrån de lokala förhållandena i sitt arbete.¹⁶⁷ Det verkar i dagsläget som att biosfärområdeskonceptet fungerar bra, inte minst med tanke på hur många områden i Sverige som helt nyligen har blivit utnämnda till biosfärområden, och fler som är på väg.¹⁶⁸

Innan Sevilla-strategin fastslogs låg fokus till största del på forskning i den del som utgör kärnområden i dagens biosfärområden. Eftersom Sevilla-strategin mer riktades åt utvecklings- och miljöarbete än som gjorts tidigare, lyftes utvecklingsområdets verksamheter i och med antagandet av denna strategi. Dagens biosfärområden har alltså ett mycket bredare arbetsspektra än de hade innan 1995, vilket självklart är en fördel när vitsen med dem är att försöka gå en hållbar framtid till mötes. En hållbar framtid kan inte enbart utgå från forskning, vilket var det huvudsakliga arbetsområdet innan 1995, utan måste ske på alla möjliga plan. Nackdelen med denna komplexitet kan vara att definitionen av ett biosfärområde kan bli svår. Det kan bli svårt att definiera biosfärområdenas verksamhetsområden. En komplexitet medför en stor frihet i arbetssätt, men också ett stort ansvar för att saker ska göras ordentligt och inte bara på det lättaste viset.

Tre funktioner

De höga naturvärden som Kristianstads Vattenrikes strandängar har är helt kopplade till den långvariga betes- och slätterhävden. De nya metoder som utvecklas och appliceras för att höja effektiviteten av arbetet och utvinnandet av slaget våtmarksgräs

¹⁶⁵ Daléus, Maria m.fl., 2005, [online], sid. 10.

¹⁶⁶ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹⁶⁷ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹⁶⁸ Naturvårdsverket, Svenskt arbete med biosfärområden, [online], 2012-04-11.

är bra exempel på hur biosfärområden rent praktiskt, inom ett och samma område, kan föra samman och arbeta med funktionerna bevara och utveckla.

Bevara

Bevarandefunktionen är uppdelad i bevarandet av genetiska resurser, arter, ekosystem och landskap, men måste ses som en helhet eftersom allt i naturen hänger samman. Det aktiva arbete som Kristianstads Vattenrike bedriver för att bevara hotade arter, bevarar också genetiska resurser, samtidigt som det skapar förutsättningar för bevarandet av ekosystem, vilka formar landskapet.

I de tio temaområden som Kristianstads Vattenrike har definierat finns den naturliga och kulturella prägeln alltid närvarande, men i olika proportioner, beroende på landskapstyp.¹⁶⁹ I ramverket för biosfärområden står det att bevarandefunktionen ska bidra till bevarandet av landskap, ekosystem, arter och genetisk variation.¹⁷⁰ Det står ingenting om att biosfärområdena inom denna funktion ska arbeta med sin kulturella mångfald. Sevilla-strategin ger många rekommendationer kring hur arbetet med bevarande av natur och biologisk mångfald ska gå till.¹⁷¹ Trots att de i bevarandefunktionens huvudrubrik har med bevarandet av kulturell mångfald, nämns den endast knapphändigt i själva rekommendationerna. Det är alltså relativt fritt och upp till varje enskilt biosfärområde att bestämma hur man vill gå tillväga för bevarandet av den kulturella mångfalden. Kristianstads Vattenrike arbetar aktivt med att bevara sin kulturprägel på landskapet genom exempelvis beteshävd. Det är föredömligt att de tar sitt ansvar i detta arbete, trots att det i de styrande dokumenten inte står så mycket om hur detta arbete ska bedrivas. Å andra sidan finns mer om detta i Sevilla-strategin under funktionen utveckla, där arbetet med beteshävd lika gärna kan ingå. Det kan alltså vara svårt att bena isär vad som hör till bevara, utveckla och stödja.

Utveckla

Kristianstads Vattenrike har lyckats med målet att föra in biosfärområdeskonceptet i regionalplaneringen, med biogasbussarna som ett praktiskt exempel. Ytterligare ett exempel är samarbetet som finns mellan biosfärområdet och Högskolan Kristianstad och andra universitet i Sverige.

Involverandet av lokalbefolkningen är en av rekommendationerna i Sevilla-strategin, vilket kan ske i och med ekoturismarbetet. Hävderna av strandängarna med dess metodutvecklingsprojekt kan föras in under rekommendationerna om innefattandet av traditionella livsstilar och metoder i biosfärområdet.

Utvecklingen av biosfärområdet i sig verkar positivt eftersom det nu har hela tolv tjänster inom verksamheten och en omsättning på 7-9 miljoner per år.¹⁷² Denna storlek på omfattningen tyder på att en god utveckling har skett hittills, trots att Kristianstads Vattenrike inte har haft titeln biosfärområde längre tid än sju år. Dock hade de redan sedan tidigare ett aktivt arbete under titeln Ekomuseum Kristianstads Vattenrike, vilket ska tas i beaktande när man jämför med andra svenska biosfärområden som dels blivit upptagna som biosfärområden senare, och dels inte haft en så omfattande verksamhet tidigare, som Kristianstads Vattenrike haft.

¹⁶⁹ Naturvårdsverket, 2004, [online], sid. 20.

¹⁷⁰ UNESCO, 1996, [online], sid. 16.

¹⁷¹ UNESCO, 1996, [online], sid. 7.

¹⁷² Magnusson, Sven-Erik, muntligen, 2012-05-03.

Stödja

Tillkomsten av informationsanläggningen Naturum går helt i linje med vad Sevilla-strategin rekommenderar om ekologiska utbildningscentrum i fält. Naturskolan och verksamheten med uteklassrummen och temaryggsäckarna passar också bra in under rubriken utbildning och allmän medvetenhet.

”Elevers lärande om ekosystem” och ”Helgeådalens historiska utveckling” är två exempel på forskningsprojekt som kan placeras under Sevilla-strategins kategorier lokala företeelser och tvärvetenskapliga projekt.

För övervakandefunktionen finns i Kristianstads Vattenrike kontinuerligt uppdaterade mätuppgifter från Helge å tillgängliga på hemsidan. Naturvårdsverket m.fl. bedriver miljöövervakning av olika slag i biosfärområdet. Därmed kan förekomsten av ett samarbete med andra övervakande organ konstateras, vilket är en av rekommendationerna i Sevilla-strategin. Kristianstads Vattenrikes alla aktiviteter¹⁷³ syftar till att locka lokalbefolkningen att lära sig mer om biosfärområdets syften och kan därför passa in under Sevilla-strategins träningskategori. Dit hör också den träning av specialister och föreståndare som sker genom det nätverk av biosfärområden som finns i Sverige och över världen.¹⁷⁴ I Kristianstads Vattenrike hölls 2011 en nationell workshop för att skapa en bättre förståelse för vad som menas med ett hållbart samhälle.¹⁷⁵ Allt som allt verkar Kristianstads Vattenrike arbeta väldigt mycket med stödjandefunktionen, och på det sätt som Sevilla-strategin rekommenderar. De uppfyller även de lagstadgade krav som finns att hitta i ramverket för biosfärområden.

¹⁷³ Kristianstads Vattenrike, Program januari – juni 2012, [online], 2012-05-14.

¹⁷⁴ UNESCO, 1996, [online], sid. 9-10.

¹⁷⁵ Vänerskärsgården Kinnekulle, 2012, [online], sid. 8.

Reflektioner

Om uppsatsen

Valet av ämne

Denna uppsats har både givit svar på de inledande frågeställningarna och på frågor som jag inte visste fanns. Samtidigt som jag är mer insatt i ämnet nu, känner jag att det finns oändligt mycket mer att lära. Biosfärområden kan, om de sköts på rätt sätt, vara denna outtömliga källa på kunskap för allt från lokala brukningsmetoder till ett globalt tänk om en hållbar framtid.

Valet av exemplet Kristianstads Vattenrike känns fortfarande bra. Om jag hade valt ett annat svenskt biosfärområde skulle dess verksamhet ha varit mycket yngre och mängden material om det enskilda biosfärområdet skulle därmed ha varit mer begränsat.

Valet av framsidebild

Jag valde att på framsidan sätta en bild som är tagen en bit utanför Kristianstads Vattenrike. Detta kan tyckas konstigt, men det är helt och hållet ett aktivt val. Jag vill med denna bild visa på två saker.

Det första jag vill visa på är hur biosfärområdet fungerar som ett modellområde för hållbar utveckling. Aktiviteter som är förenliga med biosfärområdets koncept sker till att börja med i biosfärområdet, och sprids efterhand utanför detta.

Det andra jag vill visa på kan ses i fotot, vilket är taget på Holjeåleden strax ovanför Ivösjön, tre mil nordost om Kristianstad. I fotot finns folk som paddlar kanot i en slingrande å med omgivande natur- och kulturlandskap. Detta foto återspeglar på en och samma gång biosfärområdenas syften och två av dess tre funktioner. Naturen kring ån bevaras samtidigt som kanotuthyrningen ger utvecklingsmöjligheter åt lokalsamhället. Biosfärområdets syften uppfylls eftersom kanotpaddling får räknas som en ekologiskt hållbar turistaktivitet som främjar lokalsamhällets ekonomi och som är social och möjliggör nära möten med den lokala naturen och kulturen.

Framtid

En blick framåt

Jag vill börja med att upplysa er läsare om att den 2 juni har utsetts till en nationell biosfärdag. Sveriges första biosfärdag kommer således att hållas veckan efter att det här arbetet blivit färdigt. Ett litet tips: Besök ett biosfärområde denna dag!

Den stora frågan är alltid hur framtiden kommer att se ut. Biosfärområden infördes i MAB-programmet 1974. 1984 hölls den första uppföljande konferensen och 1995 den andra.¹⁷⁶ Året är nu 2012 och kanske är det dags för en ny konferens? Det har hänt en hel del sedan 1995, och mycket ny forskning har skett. Biosfärområdeskonceptet verkar vara högst aktuellt och korrespondera med vad vi vet idag, men kanske behöver målen och ambitionerna ändå höjas ytterligare, eller nya mål införas?

Biosfärområde – För en hållbar utveckling!

Sammanfattningsvis har jag konstaterat att ett biosfärområde är så mycket mer än vad jag trodde innan jag skrev denna uppsats. Det är inte ett naturskyddsområde, men däremot innehåller det sådana. Det är inte styrt från en enda samhällsnivå, utan från alla samhällsnivåer, från UNESCO och det globala nätverket av biosfärområden, ner till lokalbefolkning och intressenter som direkt påverkas av det enskilda biosfärområdet. Det är inte baserat på ekonomisk vinning, däremot syftar det till att hitta metoder för hur den ekonomiska aspekten kan föras samman med den ekologiska och sociala.

Ett biosfärområde är så mycket, att definitionen av det blir svår. Det som hela konceptet med biosfärområden syftar till är en hållbar utveckling här på planeten jorden. Jag har inte uppfattat att det finns något egentligt slagord för biosfärområden, vilket jag tror kan försvåra spridningen av konceptet och även själva ordet ”biosfärområde”. Utan en innebörd som är lätt att komma ihåg, blir ord tomma och glöms bort. Jag vill därför tillskriva biosfärområden slagorden: *Biosfärområde – För en hållbar utveckling!*

¹⁷⁶ Markovic, Jelena m.fl., 2008, [online], sid. 1-2.

Källförteckning

Otryckta källor

Muntliga källor

Dannberg, Olof, bibliotekarie Alnarpsbiblioteket SLU Alnarp, föreläsning i upphovsrätt och bilder från Creative Commons, 2012-05-02.

Jakobsson, Anna, FilDr, område landskapsarkitektur SLU Alnarp, föreläsning i referenshantering, 2012-04-10.

Lieberg, Mats, professor i Landskapsplanering, FilDr, vid område landskapsarkitektur SLU Alnarp, föreläsning i metoder för datainsamling och dataanalys, 2012-03-27.

Magnusson, Sven-Erik, Koordinator för Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, Biosfärkontoret, telefonintervju, 2012-05-03.

Naturschutzzentrum Schopflocher Alb, föreläsning om biosfärområdet Schwäbische Alb av en guide på naturskyddscentrumet Schopflocher Alb, 2012-02-16.

Norlund, Bo, universitetsadjunkt, Kultur och Samhälle, Centrum för kompetensbreddning, Malmö Högskola, föreläsning i struktur, 2012-04-10.

Elektroniska källor

Biosfär Vänerskärgråden Kinnekulle, hemsida, Vision [online] tillgänglig via: http://www.vanerkulle.org/vk/index.php?option=com_content&view=article&id=232&Itemid=175, [2012-04-12].

Blekinge arkipelag, hemsida, Vad är ett biosfärområde? [online] tillgänglig via: <http://www.blekingearkipelag.se/?info=biosfar>, [2012-04-12].

Daléus, Maria; Olsson, Olof; Thorell, Maria och Wallsten, Per (2005) *Vägledning för utveckling av biosfärområden och MAB-programmet i Sverige*. [Online] tillgänglig via: <http://www.blekingearkipelag.se/includes/dokument.asp?ID=Vgledning%20fr%20biosfr%20och%20MAB%20i%20Sverige.pdf>, [2012-04-05].

Ekoturism Vänerskärgråden med Kinnekulle, hemsida, startsida [online] tillgänglig via: <http://www.vastsverige.com/sv/ekoturism-vanerskargarden-kinnekulle/>, [2012-04-12].

Jonegård, Simon (2008) *Rapport från förstudie om "Biosfärområde Östra Vätterbranterna"*. [Online] tillgänglig via: <http://www.ostravatterbranterna.se/wp-content/uploads/2011/10/Förstudie-biosfärområde-Östra-Vätterbranterna.pdf>, [2012-04-21].

Kristianstads kommun Barn- och utbildningsförvaltningen, Kristianstads Naturskola [online] tillgänglig via: <http://www.buf.kristianstad.se/kick/not/>, [2012-05-03].

Kristianstads kommun Barn- och utbildningsförvaltningen, Temaryggsäckar [online] tillgänglig via: <http://www.buf.kristianstad.se/kick/not/Temaryggsackar/index.shtml>, [2012-05-03].

Kristianstads Vattenrike (årtal okänt) *Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, The Man and the Biosphere Program, UNESCO*. [Online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/pdf/biosfaromrade_050811.pdf, [2012-05-01].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Helge ånlinje [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/helgea/index.php>, [2012-05-03].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Miljöövervakning i Vattenriket [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/monitoring/index.php>, [2012-05-03].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Natur- och kulturlandskapet [online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/natur_kultur/, [2012-05-01].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Naturnära turistaktiviteter i Vattenriket [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/turism/index.php>, [2012-05-02].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Om huset [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/naturum/bygget.php>, [2012-05-03].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Program januari – juni 2012 [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/naturum/program.php>, [2012-05-14].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Sandnejlikan i Åhus [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/projekt/sandnejlika.php>, [2012-05-18].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Stödja [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/mab/stodja.php>, [2012-05-03].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Utveckla [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/mab/utveckla.php>, [2012-05-02].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Verksamhet i biosfärområdet [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/>, [2012-05-02].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Våtmarksområdet längs Helge å [online] tillgänglig via:

<http://www.vattenriket.kristianstad.se/temaomraden/vatmarksområdet.php>, [2012-05-01].

Kristianstads Vattenrike, hemsida, Webbkameror i Vattenriket [online] tillgänglig via: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/kamera/>, [2012-05-03].

Länsstyrelsen i Skåne län, hemsida, Natura 2000 [online] tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/Pages/index.aspx>, [2012-05-08].

Magnusson, Sven-Erik (2000) *Verksamhet 1999 Ekomuseum Kristianstads Vattenrike*. [Online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/pdf/krvatten_1999.pdf, [2012-05-03].

Magnusson, Sven-Erik; Magntorn, Karin och Grönvold, Trond (2006) *Biosfärområde Kristianstads Vattenrike Verksamheten år 2005*. [Online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/pdf/2005_Verksamhet_Vattenriket.pdf, [2012-05-03].

Magnusson, Sven-Erik; Magntorn, Karin; Wallsten, Elisabet; Cronert, Hans och Thelaus, Magnus (2005) *Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, Ansökan till UNESCO*. [Online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/ansokan/pdf/050120_biosfaransokan_slutlig.pdf, [2012-05-09].

Markovic, Jelena; Zähringer, Julie och Jafarzadeh, Sogol (2008) *UNESCO Biosphere Reserves and the Seville Strategy*. [Online] tillgänglig via: http://www.uns.ethz.ch/res/irl/ecosystemservices/teaching/nature_conservation/SR_Biospheres.pdf, [2012-04-21].

Naturens Bästa, hemsida, Vem står bakom? [online] tillgänglig via: <http://www.naturensbasta.se/nb/vembakom.asp>, [2012-05-02].

Naturvårdsverket (2004) *Biosfärområden, Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård, Rapport 5431*. [Online] tillgänglig via: <http://www.swedishepa.se/Documents/publikationer/620-5431-7.pdf>, [2012-04-11].

Naturvårdsverket, hemsida, Biosfärområden [online] tillgänglig via: <http://www.naturvardsverket.se/Start/Naturvard/Skydd-av-natur/Biosfaromraden/>, [2012-05-13].

Naturvårdsverket, hemsida, Ramsarområden [online] tillgänglig via: <http://www.naturvardsverket.se/Start/Naturvard/Skydd-av-natur/Skydd-av-vatmarker/Ramsaromraden/>, [2012-05-08].

Naturvårdsverket, hemsida, Skydd av natur, [online] tillgänglig via: <http://www.naturvardsverket.se/Start/Naturvard/Skydd-av-natur/>, [2012-05-17].

Naturvårdsverket, hemsida, Svenskt arbete med biosfärområden [online] tillgänglig via: <http://www.naturvardsverket.se/Start/Naturvard/Skydd-av-natur/Biosfaromraden/Svenskt-arbete-med-biosfaromraden/>, [2012-04-11].

Olofsson, Patrik och Magntorn, Karin (2008) *Vattenriket – en utflyktsguide*. [Online] tillgänglig via: http://www.vattenriket.kristianstad.se/folder/pdf/utflyktsbok_080604.pdf, [2012-05-01].

Ovanåkers kommun, hemsida, Bakgrunden till tankar om Biosfärområde [online] tillgänglig via: <http://www.ovanaker.se/klimatmiljo/biosfaromrade/bakgrund.4.2d8118541343be71ea98000165336.html>, [2012-05-16].

Svenska MAB, hemsida, Biosfärrådet [online] tillgänglig via: http://www.biosfaromrade.org/mab2009/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=62, [2012-04-11].

Svenska MAB, hemsida, Om MAB [online] tillgänglig via: http://www.biosfaromrade.org/mab2009/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=78, [2012-04-11].

Svenska MAB, hemsida, Organisation [online] tillgänglig via: http://www.biosfaromrade.org/mab2009/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=27, [2012-04-21].

UNESCO (1996) *MAB, Biosphere Reserves, The Seville Strategy & The Statutory Framework of the World Network*. [Online] tillgänglig via: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001038/103849Eb.pdf>, [2012-04-21].

UNESCO (2010) *UNESCO*. [Online] tillgänglig via: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001887/188700e.pdf>, [2012-04-11].

UNESCO, hemsida, Biosphere Reserves [online] tillgänglig via: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/>, [2012-04-30].

Vänerskärsgården Kinnekulle (2012) *Verksamhetsberättelse för 2011*. [Online] tillgänglig via: http://vanerkulle.org/vk//images/stories/files//341_Verksamhetsredovisning%202011%20Layoutad.pdf, [2012-05-14].

Östra Vätterbranterna, Startsidea [online] tillgänglig via: <http://www.ostravatterbranterna.se/>, [2012-05-16].

Östra Vätterbranterna, Från konflikt till samverkan [online] tillgänglig via: <http://www.ostravatterbranterna.se/om-ostra-vatterbranterna/fran-konflikt-till-samverkan/>, [2012-04-21].

Tryckta källor

Lidman, Sven; Lund, Ann-Marie; Rydström, Anette m.fl. (1995) *Bonniers compact lexikon*. Stockholm: Bonniers Lexikon.

Prismas engelska ordbok (2008) Spanien: Printer Industria Grafica.

Thorell, Maria (1999) *Biosfärområden i Sverige*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.